

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.346.8:004

БЕЛЬСЬКИЙ Ю.А.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА РОЗДІЛУ XVI КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ «ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН (КОМП'ЮТЕРІВ), СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ»

Стаття присвячена розгляду питання особливостей підходів до визначення родового об'єкта злочинів, визначених розділом XVI Кримінального кодексу України «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку». Проаналізовано теоретичні підходи до визначення досліджуваного поняття. Надано теоретичні та практичні пропозиції щодо вдосконалення поняття родового об'єкта розділу XVI Кримінального кодексу України.

Ключові слова: несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ, інформаційно-комунікаційні технології, комп'ютерна інформація.

Статья посвящена рассмотрению вопроса особенностей определения родового объекта преступлений, предусмотренных разделом XVI Уголовного кодекса Украины «Преступления в сфере использования электронно-вычислительных машин (компьютеров), систем и компьютерных сетей и сетей электросвязи». Проанализированы теоретические подходы к определению исследуемого понятия. Предоставлены теоретические и практические предложения по совершенствованию понятие родового объекта раздела XVI Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: несанкционированное вмешательство в работу ЭВМ, информационно-коммуникационные технологии, компьютерная информация.

Article is devoted to the analysis of the question of determining characteristics of a generic object of Section XVI of the Criminal Code of Ukraine "Crimes in the use of computers (computer) systems and computer networks and telecommunications". Theoretical approaches to the definition of the studied concepts. In the article given the theoretical and practical proposals to improve the concept of a generic object Section XVI of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: unauthorized interference with operation of computers, information and communication technology, computer information.

Вступ. Проблематика визначення родового об'єкта займає одне з центральних місць в науці кримінального права і правозастосовній практиці. Необхідність його дослідження полягає у тому, що на родовий об'єкт покладено низку функцій:

- визначення місця конкретного злочину в системі Особливої частини КК, що дозволяє розмежувати подібні злочини за об'єктивною та суб'єктивною стороною, які посягають на різні родові об'єкти;
- характеристика суспільної небезпечності груп злочинів, що посягають на тотожні суспільні відносини;
- допомога у визначенні безпосереднього об'єкта, що є складовою частиною родового об'єкта [6, с. 15].

Необхідність дослідження родового об'єкта розділу XVI Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» зумовлено відсутністю єдиного теоретичного підходу серед науковців до його визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемними питаннями призначення покарання за ст. 361 КК України займалися: Д.С. Азаров, М.В. Карчевський, С.О. Орлов, М.В. Плугатир, Н.О. Розенфельд та ін. Однак в більшості досліджень питання було розглянуто частково, або дослідження проводились до внесення змін до розділу XVI Кримінального кодексу України.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей визначення поняття родового об'єкта розділу XVI КК України «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку» та пошук шляхів його вдосконалення.

Результати дослідження. Сьогодні серед науковців не існує однозначної думки щодо визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку». Загалом серед позицій дослідників можна виділити такі визначення досліджуваного родового об'єкта:

- суспільні відносини у сфері використання комп'ютерної інформації;
- суспільні відносини у сфері власності на комп'ютерну інформацію;
- суспільні відносини у сфері забезпечення порядку використання ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку.

Таку неоднозначність думок різних науковців породжує не досить влучна назва самого розділу. Так В.О. Навроцький під час дослідження назв структурних підрозділів КК України зазначив, що чинна сьогодні назва розділу XVI КК України не містить вказівки на родовий об'єкт, якому заподіюється шкода у разі вчинення злочинів, та по суті нічого не говорить про зміст статей цього розділу [9, с. 49].

Позицію щодо невідповідності назви розділу родовому об'єкту також підтримує Д.С. Азаров. Він пропонує викласти назву розділу XVI Особливої частини КК України у такій редакції: «Злочини у сфері комп'ютерної інформації» [2, с. 7]. Та зокрема вважати безпосереднім об'єктом ст. 361 КК України суспільні відносини у сфері обробки комп'ютерної інформації. Таку саму позицію щодо визнання родовим об'єктом суспільних відносин у сфері обробки комп'ютерної інформації відстоюють В.О. Голубев і Т.А. Денисова, обґрунтовуючи свою позицію дослідженнями закордонного досвіду та термінології, яку застосовують в інших країнах, де розвинуто законодавство щодо протидії комп'ютерної злочинності [3, с. 76].

Родовим об'єктом окремі науковці пропонують визнати «суспільні відносини у сфері безпеки комп'ютерної інформації і нормального функціонування електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), їх систем та комп'ютерних мереж» [5, с. 289]. Н.А. Розенфельд зазначає, що родовим об'єктом доцільно вважати суспільні відносини у сфері створення умов безперебійної та стабільної роботи електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), їх систем і комп'ютерних мереж та забезпечення безпеки і цілісності комп'ютерної інформації та носіїв такої інформації [13]. С.О. Орлов родовим об'єктом Розділу XVI КК України визначає суспільні відносини щодо обробки та захисту комп'ютерної інформації та експлуатації засобів, що її забезпечують, та обов'язку інших осіб цьому не перешкоджати [10, с. 184].

Варто погодитися із дослідником та визначити, що недоцільно виділяти «нормальне функціонування роботи ЕОМ» як окремих об'єкт, оскільки порушення нормального функціонування ЕОМ автоматично тягне за собою посягання на інформацію, що в них є, проте варто розглядати як додатковий об'єкт обов'язок інших осіб не перешкоджати здійсненню інформаційної діяльності санкціонованим (законним) користувачем. Тому дії, спрямовані проти функціонування обчислювальних засобів без мети впливу на інформацію, що ними оброблюється, варто розглядати як злочини проти власності.

Варто виділити підхід щодо визнання родовим об'єктом досліджуваного розділу КК України суспільні відносини щодо забезпечення безпеки комп'ютерної інформації. Такої позиції дотримується М.І. Панов. Він зазначає, що родовим об'єктом потрібно вважати суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки [8, с. 981]. На думку В.О. Голубева та В.Д. Гавловського, підтвердженням такої позиції є визнання інформації об'єктом права власності, вважаючи її предметом привласнення, викрадення, вимагання та інших злочинів проти власності [4, с. 37].

Проте така позиція не повністю відображає сутність родового об'єкта, оскільки, як зазначає Д.С. Азаров, відносини у сфері комп'ютерної інформації є значно ширшими, ніж відносини власності щодо інформації, які складають лише частину відносин, що охоплюється колом відносин у сфері комп'ютерної інформації [1, с. 47].

Такий підхід є досить поширеним серед вітчизняних науковців, які досліджували родовий об'єкт розділу XVI Особливої частини КК України. М.В. Плугатир, аналогічно як і Д.С. Азаров, пропонує внести зміни до розділу XVI КК України та вважати родовим об'єктом злочинів, передбачених цим розділом, охоронювані відносини у сфері комп'ютерної інформації. На його думку, назва розділу «Злочини у сфері комп'ютерної інформації» є більш вдалою та відповідатиме об'єкту досліджуваних злочинів, та не буде обтяженою термінами, що відображають прояви цих відносин: створення, збирання, обробку, накопичення, зберігання, пошук, розповсюдження, використання, споживання, введення, копіювання тощо [11, с. 70].

Основою прагнення внесення таких змін автор обґрунтовує бажанням уникнути застосування в Кримінальному кодексі України та в нормативно-правових актах, що на нього посилаються, технічної термінології, такої як: ЕОМ (комп'ютери), автоматизовані системи, комп'ютерні мережі та мережі електров'язку. А також бажанням використовувати замість цих спеціалізованих термінів нейтральну термінологію, яка не буде прив'язаною до речей та процесів за принципом їх технічної характеристики. Для прикладу М.В. Плугатир пропонує замінити термін «ЕОМ» на термін «технічні засоби обробки комп'ютерної інформації». На думку автора, уникнення вживання спеціальних технічних термінів зробить законодавство більш гнучким та універсальним [12, с. 70]. Такі пропозиції варто визнати позитивними, оскільки термін «технічні засоби обробки комп'ютерної інформації» за своїм змістом є більш широким та універсальним.

На протигагу пропозиції зміни назви розділу на «Злочини у сфері комп'ютерної інформації» варто навести точку зору М.В. Карчевського, який зазначає, що використовуваний деякими науковцями термін «злочини у сфері комп'ютерної інформації» запозичений з КК Російської Федерації, не відповідає національній законодавчій традиції та логіці систематизації норм Особливої частини КК України. Він вказує, що сполучення «у сфері» завжди використовується для вказівки на певну групу суспільних відносин, які виступають родовим об'єктом, наприклад: «у сфері господарської діяльності», «у сфері службової діяльності», «у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» тощо. Оскільки комп'ютерна інформація не є сукупністю суспільних відносин за визначенням, а лише частиною інформаційних суспільних відносин, то найменування «злочини у сфері комп'ютерної інформації», на його думку, варто визнати беззмістовним [7, с. 112]. Потрібно погодитися з М.В. Карчевським стосовно розгляду сфери використання комп'ютерної інформації лише як частини сфери інформаційних відносин в цілому. Він зазначає, що родовим об'єктом злочинів у сфері використання ЕОМ треба вважати частину інформаційних суспільних відносин, яку можна визначити як інформаційні відносини, засобом реалізації яких є електронно-обчислювальні машини, автоматизовані системи, комп'ютерні мережі та мережі електров'язку [7, с. 105–106]. Тобто інформаційні відносини, пов'язані із застосуванням спеціальних технічних засобів. Далі він зазначив, що залежно від різновиду технічних засобів ці інформаційні відносини, які є родовим об'єктом розділу XVI Особливої частини КК України, можна поділити на чотири види інформаційних відносин: 1) засобом забезпечення яких є комп'ютери; 2) засобом забезпечення яких є комп'ютерні системи; 3) засобом забезпечення яких є комп'ютерні мережі; 4) засобом забезпечення яких є мережі електров'язку [7, с. 106].

Висновки. Виходячи із положень, закріплених у КК України, та розглянувши різні підходи до визначення родового об'єкта «комп'ютерних злочинів» можна зробити висновок, що родовий об'єкт розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку» – це частина суспільних відносин щодо безпеки обробки інформації та її передачі, що забезпечується засобами інформаційно-комунікаційних технологій, та обов'язок інших осіб не перешкоджати інформаційній діяльності законних користувачів. При цьому під обробкою інформації варто розуміти створення, збір, накопичення, зберігання, розповсюдження, пошук, зчитування, знищення, аналіз інформації програмними засобами. На нашу думку, найбільш вдалим буде зміна назви розділу на «Злочини у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій». Таке визначення дасть змогу краще розуміти родовий об'єкт зазначеного розділу, оскільки не буде обтяжене технічними термінами та не буде повністю дублювати назву ст. 361 КК України, що є лише однією із статей цього розділу.

Список використаних джерел:

1. Азаров Д.С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження) : [монографія] / Д.С. Азаров. – К. : Атіка, 2007. – 304 с.
2. Азаров Д.С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Денис Сергійович Азаров. – К., 2003. – 246 с.
3. Голубев В.О. До питання про комп'ютерні злочини / В.О. Голубев, Т.А. Денисова // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 1997. – Вип. 1. – С. 74–93.
4. Голубев В.О. Проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп'ютерних технологій : [навч. посібник] / [В.О. Голубев, В.Д. Гавловський, В.С. Цимбалюк] ; за заг. ред. Р.А. Калужного. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2002. – 292 с.
5. Гуторова Н.А. Уголовное право Украины. Особенная часть : [конспект лекций] / Н.А. Гуторова. – Харьков : Изд-во «Одиссей», 2003. – 320 с.
6. Карчевський М.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Микола Віталійович Карчевський. – Харків, 2003. – 175 с.

7. Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : [монографія] / М.В. Карчевський. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – 528 с.
8. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., перероб. та доп. – Харків : Одиссей, 2008. – 1208 с.
9. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.) / В.О. Навроцький. – К. : Атіка, 2001. – 272 с. – (Львівський нац. ун-т ім. І. Франка).
10. Орлов С.О. Кримінально-правова охорона інформації в комп'ютерних системах та телекомунікаційних мережах : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Сергій Олександрович Орлов. – Харків, 2004. – 213 с.
11. Пашин С.А. Квалифікація преступлений в сфере компьютерной информации : [лекция] / С.А. Пашин. – М. : Щит-М, 1998. – 21 с.
12. Плугатир М.В. Імплементация Україною міжнародно-правових зобов'язань щодо відповідальності за злочини у сфері комп'ютерної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Максим Віталійович Плугатир. – К., 2010. – 240 с.
13. Розенфельд Н.А. Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Наталія Андріївна Розенфельд. – К., 2003. – 222 с.

УДК 343.35

ГОЛОВІН Д.В., МАЗАЛОВ А.М.

ВИКОНУВАНІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ОДНА З ОСНОВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено проблемам виконання судових рішень в Україні, правовому аналізу злочинного невиконання судового рішення та виявленню зв'язку між ухиленням від виконання судових рішень та рівнем корупції в державі. Проаналізовано основні елементи та визначено природу складу злочину, передбаченого статтею 382 Кримінального кодексу України «Невиконання судового рішення». Зроблено висновок про необхідність віднесення злочинного невиконання судового рішення до переліку корупційних злочинів.

Ключові слова: *судове рішення, виконання судового рішення, ухилення від виконання судового рішення, корупційні злочини, боротьба із корупцією.*

Статья посвящена проблемам исполнения судебных решений в Украине, правовому анализу преступного невыполнения судебного решения и выявлению связи между уклонением от исполнения судебных решений и уровнем коррупции в государстве. Проанализированы основные элементы и определена природа преступления, предусмотренного статьей 382 Уголовного кодекса Украины «Невыполнение судебного решения». Сделан вывод о необходимости отнесения преступного невыполнения судебного решения к перечню коррупционных преступлений.

Ключевые слова: *судебное решение, исполнение судебного решения, уклонение от исполнения судебного решения, коррупционные преступления, борьба с коррупцией.*

© ГОЛОВІН Д.В. – кандидат юридичних наук, начальник юридичного відділу (ТОВ «АВІСТА-КАПІТАЛІ»)

© МАЗАЛОВ А.М. – генеральний директор (ТОВ «ТС ГРУПП ЛТД»)